

TYCHINSKA N. R. Theoretical comprehension of Pirogov's heritage by the researches of the Soviet period.

The article reveals the meaning of Pirogov's heritage to the development of pedagogical science on the bases of analysis of scientific and educational literature of the Soviet period. It also investigates and characterizes the whole range of pedagogical ideas of Pirogov that stands in the centre of researches of the scientists. Great attention is paid to the interpretation of the authors' ideas of the scientist and to the reinterpretation of his creative work according to the existing educational and social norms of that period.

Key words: *the pedagogical heritage of Pirogov, common to mankind education, the humanitarian approach of the pedagogical science, pedagogical reforms.*

**Уліщенко В. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ У НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті йдеться про методи діагностики: анкетування, портфоліо, тестування. Автор зосереджує увагу на особливостях побудови анкети для учнів 5-8 класів, формування портфоліо, складання тестових завдань.

Ключові слова: *діагностика, тестове завдання, анкета, портфоліо, валідність.*

Долучившись до Болонської декларації (2005 р.) і дбаючи про підготовку конкурентоспроможних випускників, українська освіта має спиратися на цінний досвід, накопичений світовою дидактикою, щодо інструментарію, технологій діагностування якості знань, умінь і ціннісних установок учнів. І не можна не погодитися з думкою О. Дагаєвої, що сучасна дидактика приречена на поразку, “якщо вона не спирається на багатий інструментарій максимально об'єктивних методів педагогічної діагностики” [2, с. 3]. Успішна діагностика, на думку дослідниці, можлива за умови дотримання принципів об'єктивності, системності та відкритості, що виявляється в унеможливленні впливу суб'єктивного ставлення викладача до результатів, отриманих учнем; добору валідних тестових завдань, що надають вичерпну інформацію про рівень навченості; визначення єдиних вимог; дотримання плану проведення поточних і контрольних тематичних робіт; а також за умови оприлюднення результатів.

Серед існуючих методів діагностики І. Булах, Т. Лукіна, С. Мартиненко, М. Мруга як найбільш ефективні виділяють письмове опитування (анкетування), тестування, виконання творчої роботи (есе), фокус-групу.

Інформативність даних, отриманих під час анкетування, Т. Лукіна пов'язує з якістю інструментів (характером і структурою запитань анкети, дотриманням правил її укладання). Вона вважає, що залучення різних за формою, конструкцією відповіді, цілями та змістом запитань обумовлено

віковими особливостями респондентів [3, с. 17].

Доцільність вибору того чи іншого методу вимірювання знань І. Булах і М. Мруга пов'язують із критеріями якості, а саме: з валідністю, об'єктивністю, надійністю, точністю самого методу. Надаючи переваги тестуванню як найбільш точному методу вимірювання якості знань і вмінь учнів, учені звертають увагу на важливість урахування вікових особливостей респондентів під час добору відповідних форматів тестових завдань.

Проблема діагностики, мабуть, на сьогодні є однією з найменш розроблених у методиці навчання української літератури. Їй присвячено окремі параграфи в монографіях О. Ісаєвої та Ж. Клименко (діагностування в методиці навчання зарубіжної літератури), про неї йдеться в окремих публікаціях М. Фасолі (метод портфоліо), Л. Мацько, Г. Біччук (використання комп'ютерних засобів для діагностування знань, умінь учнів з мови та літератури) тощо. Проте механізм складання різних форматів тестових завдань для їхнього використання в основній загальноосвітній школі, запитань діагностичної анкети (те, що є принципово важливим для вчителя навчального закладу), на жаль, залишився поза увагою фахівців.

У статті ми зосередимо увагу на видах тестових завдань, особливостях формування тесту з навчальної теми та вимогах до укладання діагностичної анкети, що їх мають ураховувати словесники з огляду на вікові особливості учнів 5-8 класу.

Анкетування. Анкетування зазвичай використовується для опитування широкого кола респондентів у мінімально короткий термін часу. Воно допомагає з'ясувати особливості сприйняття навчального матеріалу, специфіку читацьких уподобань школярів, коло їхніх пізнавальних потреб, рівень мотивації тощо.

Тематично анкети поділяються на ціннісно-сміслові (торкаються проблеми духовних цінностей, життєвого вибору, самореалізації особистості), фактичні (спрямовані на з'ясування певних фактів життя, зокрема навчання, міжособистісної взаємодії) та статистичні.

Ураховуючи вікові особливості підлітків, анкета може містити від 5-6 запитань (у 5 класі) до 12 запитань (у 8 класі) і містити 1-3 прямих, 1-3 опосередкованих, 2-3 дихотомічних закритих запитань та обов'язково по одному запитанню-фільтру, відкритому та контрольному.

Прямі запитання допомагають з'ясувати суть проблеми і перейти до пошуку шляхів її вирішення. Отримати на них відповідь, безсумнівно, є дуже важливим для того, хто збирає інформацію, але діти, особливо якщо це стосується виявлення особистісних якостей, намагаються уникати ці запитання, залишаючи пусті клітинки або рядки. Ми, наприклад,

пропонували восьмикласникам такі завдання:

– Поясни своє розуміння поняття “внутрішньотекстовий діалог”. Це діалог: а) автора з читачами; б) персонажів; в) автора з персонажами; г) автора з персонажами і персонажів поміж себе; г) автора з персонажами, персонажів поміж себе, самого тексту з іншими текстами.

– Будь яка річ має свою внутрішню сутність. Наприклад, внутрішня сутність людини реалізується в її другому “Я” – порадиноків, спокусників, підбурювачеві, критиків, і, нарешті, друзів. Як ти сприймаєш внутрішню сутність (задзеркалля) художнього твору? а) як звичайнісінький текст; б) захоплюючу кінострічку, яку можна переглядати; в) багатоголосний діалог, до якого можна долучитися; г) не замислювався.

Опосередковані запитання в складі анкети позбавлені прямолінійності і дають можливість реципієнту висловитися від імені своїх однокласників, друзів, знайомих. Відповіді, отримані на них, розкривають особливості сприйняття підлітками порушених автором твору проблем, особисті міркування щодо можливих шляхів їхнього вирішення тощо. Такі запитання дозволяють словеснику отримати щирі відповіді щодо використаних ним методів і прийомів, своєчасно відреагувати на зауваження. Наприклад, серед запитань анкети, адресованої учням сьомого класу, були й такі:

– Які запропоновані на уроках української літератури завдання твої однокласники не мають бажання виконувати? Обери потрібні відповіді. а) читання художнього твору; б) переказ тексту; в) складання плану; г) визначення теми та проблематики; д) з’ясування причин вчинків і висловлювань героїв; е) побудова плану-характеристики героя; є) аналіз художніх засобів; ж) аналіз композиції твору; з) читання статті підручника; и) групове дослідження; і) створення ілюстрації; ї) підготовка презентації (словесної, мультимедійної); й) написання твору; к) тестування.

– Які побажання твої однокласники хотіли б, на твою думку, адресувати вчителю української літератури? Обери потрібні відповіді. “Пропонувати більше завдань, що пов’язані з а) підготовкою мультимедійних презентацій; б) пошуком в Інтернеті матеріалів за твором, що вивчається; в) аналізом вчинків і висловлювань героїв; г) з’ясуванням авторської позиції у творі; д) підготовкою реклами художнього твору; е) підготовкою ілюстрацій до твору; є) щирим обговоренням життєво ймовірних ситуацій, аналогічних тим, що розглядаються автором твору; ж) аналізом засобів художньої виразності; з) колективним дослідженням проблеми; и) тестуванням; і) написанням творів-роздумів; ї) навчальними іграми в мережі Інтернет; й) виразним читанням; к) домашньою роботою; л) виконанням за власним вибором (мається на увазі самостійний вибір з певної кількості завдань тих, що викликають найбільше зацікавлення).

Застосування дихотомічних запитань у складі учнівської анкети налаштовує респондентів обрати одну з двох відповідей. Такі запитання доволі часто використовуються словесниками для швидкого отримання інформації про конкретні факти, наприклад:

– Чи використовуєш ти можливості Інтернет-мережі, готуючи домашнє завдання з української літератури? а) так; б) ні.

– Чи любиш ти виконувати письмові творчі завдання з української літератури (твір-роздум, лист герою (автору), словесна презентація героя тощо)? а) так; б) ні.

Особливу групу запитань становлять запитання-фільтри. Вони практично унеможливають надання респондентом неправдивих відповідей через незнання. У разі неможливості відповісти позитивно, школяреві пропонується перейти до іншого запитання. Наприклад,

– Чи читав(ла) ти казку Льюїса Керолла “Аліса в Країні Чудес”, чи дивився(лася) фільм, поставлений за її мотивами? Якщо ні, переходь до запитання 7. а) так; б) ні.

– Чи використовуєш ти мультимедійні програми для підготовки до уроку з української літератури? Якщо ні, будь ласка, перейди до запитання 12.

а) так; б) ні.

Відкриті запитання в складі учнівської анкети ми використовували дуже обережно. По-перше, вони є складнішими, адже вимагають від реципієнта більшого емоційного та інтелектуального напруження, по-друге, вимагають більше часу на відповідь. Зважаючи на дещо повільний темп підготовки цілісного висловлювання п'ятикласниками, ми зазвичай пропонували їм тільки одне відкрите запитання, тоді, як восьмикласникам – 2-3. Наприклад:

– У чому, на вашу думку, полягає патріотичне значення вивчення української літератури? (5 клас).

– У чому, на вашу думку, виявляється значення української літератури як носія національної ідентичності? (8 клас).

– Якби ви були міністром освіти, які новачі запропонували б до програми вивчення української літератури, чому? (7 клас).

Цілком зрозуміло, що вичерпні розлогі відповіді учнів на відкриті запитання є найцікавішими для педагога, проте через широку репрезентацію вони викликають чимало труднощів під час оброблення та узагальнення отриманих даних.

Портфоліо. Важливе значення для здійснення успішної діагностики має вивчення портфолію школярів. У перекладі з італійської “портфоліо” означає “папка з документами” []. *Портфоліо читача* 5-8 класів ми розуміємо як метод фіксування, накопичення творчих, пошукових, дослідницьких робіт, виконаних учнем протягом певного терміну навчання, що дає підстави для висновків про наявність (відсутність) позитивних зрушень у сформованості компетентностей, рівень навчальної мотивації та творчої активності.

Педагогічну доцільність запровадження портфолію читача вбачаємо не тільки в можливості якомога об'єктивніше оцінити навчальні досягнення

підлітка, а в можливості реалізувати особистісну складову навчання – створити учневі ситуацію успіху, сприяти підвищенню його самооцінки, розкриттю творчого потенціалу, розвитку пізнавальних, дослідницьких інтересів, позитивних морально-етичних якостей. Це також обумовлено результатами психологічних і педагогічних досліджень, де визнається вирішальна роль сформованості мотиваційної сфери (сфери життєвих устремлінь) в реалізації творчого потенціалу особистості.

У процесі інтерсуб'єктного навчання української літератури в 5-8 класах за базовий формат портфоліо читача нами обрано “Практикуми” (вони містять достатню кількість творчих, дослідницьких і пошукових завдань); однак учні виходять за межі запропонованого, надаючи власні електронні версії робіт (презентацій, візуалізацій, фотографій, аудіозаписів тощо).

Робота над портфоліо потребує від школярів самоаналізу кожного з етапів дослідження тексту, обґрунтування власних суджень, висновків, пошуку шляхів якнайкращої презентації своїх здібностей.

Результати обробки статистичних даних на предмет виявлення завдань, яким учні надають перевагу для презентації власної читацької позиції, свідчать про особливу зацікавленість ВСП (візуально-сміисловою презентацією), рекламою художнього твору, прес-релізом, написанням листа герою (автору) або ж твору-роздуму, створенням синквейну, діаманти, підготовкою словесної (мультимедійної) презентації.

Тестування. Одним із методів вимірювання рівня навчальних досягнень учнів з української літератури в аспекті інтерсуб'єктності, розвиненості їхньої особистісної емоційної сфери, важливої для сприйняття мистецького явища на творчому рівні, нами обрано тестування. Тобто оцінювання сформованості компетентностей (художньо-читацької та мовленнєво-комунікативної) торкалося як рівнів засвоєння знань (когнітивного компонента), так і ступенів виявлення емоцій і почуттів (емоційно-ціннісного компонента) – від сприймання (здатності бути уважним), реагування (вияв активності), переконаності (готовність відстоювати власний погляд) до селективності (окреслення головного) та індивідуальності (сформованості особистої позиції).

Тест як “сукупність тестових завдань, підібраних за певними правилами для вимірювання певного кількісного показника” [1; с. 9], формувався нами відповідно до рівня засвоєного матеріалу (знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінювання), наявних видів (закритих, напівзакритих, відкритих) і форматів тестових завдань. Розробка тестів також потребувала приведення у відповідність із параметрами S.M.A.R.T. (S – specific (конкретність), M – measurable (вимірюваність), A –

attainable (досяжність у контексті існуючих ресурсів та часу), R – relevant (релевантність, відповідність отриманого результату бажаному), T – time-bounded (обмеженість у часі окреслених навчальних цілей і завдань).

З метою оцінити різні рівні когнітивного компонента (домену) підготовлено такі тестові завдання [4,5,6,7]:

I. Когнітивний рівень. Знання фактів. Досліджуючи художній текст у творчій взаємодії з автором (Іншим “Я”), школярі мають продемонструвати вміння запам’ятовувати, спостерігати, пригадувати, описувати і визначати.

клас. “Міфи і легенди України. Народні казки”

1. Як дурень із казки “Про Жар-птицю та Вовка” віддячив Вовкові?

а) Пригостив смаженим бараном; б) подарував отару овець; в) подарував коня; г) щедро заплатив. *Правильна відповідь: а.*

II. Когнітивний рівень. Розуміння. Тести цього рівня перевіряють глибину розуміння засвоєного матеріалу. Від школярів вимагається висловити власну думку щодо сприйняття прочитаного, перенести набуті раніше знання на новий текст, установити відповідність між фактами, образами, характерами; об’єднати їх за схожістю чи за контрастом; знайти асоціації й вибудувати асоціативні ряди; висловити припущення щодо подальшого розвитку подій (характерів).

5 клас “Літературні казки. Прислів’я та приказки”.

1. Укажіть, чому Лис Микита забув про пильність і викрив себе (І. Франко, “Лис Микита”). а) Набридло бути царем; б) не сподівався помсти звірів; в) випадково, бо захопився співом лисичок; г) був упевнений у своїй винятковості. *Правильна відповідь: в.*

III. Когнітивний рівень. Застосування. Рівень застосування передбачає використання набутих знань для наведення прикладів, установлення зв’язків на рівні текстів (україномовних та іншомовних), визначення елементів твору (композиційних, сюжетних), специфічних рис художнього образу (тропу, символу), класифікації тощо. Завдання цього рівня дозволяють виміряти вміння учнів застосовувати вивчений матеріал на практиці, у новій навчальній ситуації.

5 клас. “Історичне минуле нашого народу”

1. Установіть відповідність між елементами сюжету оповідання А. Лотоцького “Михайло-семиліток” та подіями твору.

а) Експозиція;	1. Зрада народу: Михайлика віддають печенігам.
б) кульмінація;	2. Визволення Михайликом Києва від печенізької облоги.
в) розв’язка;	3. Напад печенігів на Київ.
г) зав’язка.	4. Знайомство з Михайликом (його опис, характеристика).
- Правильна відповідь: 4-а, 3-г, 1-б, 2-в.*

IV. Когнітивний рівень. Аналіз. Презентуючи вищий когнітивний рівень, аналітичні завдання передбачають розкладання цілого (художнього твору) на окремі частини з метою з'ясування їхніх специфічних властивостей, місця й ролі в архітектоніці мистецького явища. Аналітичні вміння виявляються учнями в процесі пояснення жанрово-родових, сюжетних і композиційних особливостей мистецького явища, обґрунтування авторського задуму й специфіки його реалізації в творі, виявленні й тлумаченні окреслених автором проблем, прихованих значень, класифікації вчинків героїв і засобів художньої виразності, характеристики образів-персонажів, тропів, описів тощо, поясненні особливостей авторського ставлення до зображуваного та формулюванні власних висновків щодо розуміння твору.

5 клас. “Рідна Україна. Світ природи”

1. Назвіть риси вдачі Івася з оповідання Олени Пчілки “Сосонка”.

а) Спостережливість; б) чуйність; в) самовпевненість; г) працелюбність.

Правильна відповідь: а, б, г.

2. Визначте ідейну спрямованість оповідання Гр. Тютюнника “Дивак”.

а) Любов до всього живого, співчуття, милосердя, гуманізм – шлях до перемоги добра;

б) піднесення неповторності й багатства внутрішнього світу особистості;

в) піднесення любові до батьківщини (рідного дому), до свободи волевиявлення;

г) заперечення бездіяльності, ледарства і байдужості, що руйнують особистість.

Правильна відповідь: а, б.

V. Когнітивний рівень. Синтез, інтерпретація. Тестові завдання цього рівня передбачають поєднання проаналізованих категорій (системи образів, мови, композиції, сюжету тощо) з метою формулювання цілісного уявлення про художній твір, його унікальність і неповторність, особливості реалізації творчого задуму митця. Такі завдання потребують наведення нових прикладів (порівняння з творами інонаціональної літератури, з творами української літератури, у яких висвітлюються схожі проблеми або вони є тематично спорідненими), визначення ролі твору для духовного розвитку суспільства і конкретної особистості.

6 клас “Загадкова і славна давнина України”.

1. Які риси українського національного характеру є наскрізними для поезії Тараса Шевченка?

а) Патріотизм; б) щирість виявлення почуттів; в) співчутливість; г) терплячість до всіх негараздів. *Правильна відповідь:* а, б.

2. Чим українська героїчна поема відрізняється від зарубіжних аналогів?

а) Звеличенням національних героїв; б) відтворенням національного колориту;

в) специфічним застосуванням мовних засобів виразності; г) відтворенням найтонших настроїв і почуттів героїв. *Правильна відповідь:* а, б.

VI. Когнітивний рівень. Оцінювання. Наявність оцінювальних умінь виявляється у творчому, креативному підході до сприйняття художнього твору. Набувши їх, учень здатен порівнювати й оцінювати думки, висловлені іншими суб'єктами взаємодії – читачами (однокласниками, критиками, авторами підручника, учителем), формулювати й обґрунтовано доводити власний погляд на способи вирішення порушених автором проблем; емпатійно, толерантно й коректно підходити до оцінки ситуації вибору, зробленого героями твору.

6 клас. “Пригоди і романтика”.

1. Чи погоджуєтеся ви з тлумаченням поняття “вічність” В. Близнецем і героями його твору (В. Близнець, “Звук павутинки”)?

2. Чи погоджуєтеся ви з думкою автора, що безтурботний світ дитинства є сходинкою до пізнання людиною власних сил і можливостей (Вс. Нестайко, “Тореадори з Васюківки”)?

3. Чи поділяє автор твору Льончине ставлення до навколишнього світу (В. Близнець, “Звук павутинки”)?

Як переконає досвід складання тестів, для здійснення якісного моніторингу з літератури доцільно використовувати не всі доступні види й формати тестових завдань. Так, надаючи перевагу закритому й напівзакритому виду, ми практично виключаємо можливість почути думку суб'єкта навчання, надаючи перевагу з'ясуванню рівня засвоєних знань і сформованих умінь. Наприклад, знання композиції твору дає можливість правильно визначати її складові, а знання жанру – визначати його особливості, залишаючи за кадром емоційно-ціннісне сприйняття повідомлення іншої особистості, автора, героїв твору. Ураховуючи мету шкільного вивчення української літератури – “сприяння всебічному розвитку, духовному збагаченню, активному становленню й самореалізації особистості в сучасному світі; виховання національно свідомого громадянина України; формування і утвердження гуманістичного світогляду особистості, національних і загальнолюдських цінностей” [7], – вирішальним компонентом оцінювання, на нашу думку, має стати емоційно-ціннісний компонент сприйняття авторського тексту. Саме тому в процесі формування тестів за конкретною темою тестові завдання розроблялися у певному співвідношенні закритих, напівзакритих і відкритих видів.

Висновки. Таким чином, запропоновані методи діагностування допомагають словесникові не тільки отримати інформацію про рівень засвоєння школярами навчального матеріалу (тести, портфоліо), про усвідомленість і особисту включеність підлітка в пошуки шляхів вирішення проблем, окреслених автором, їхня цінність полягає також і в тому, що вони допомагають намітити траєкторію подальшої взаємодії суб'єктів навчання,

спланувати необхідні коригувальні заходи.

Результати проведеного дослідження можуть бути корисними для розвитку професійних (діагностичних, прогностичних) якостей учителів української і зарубіжної літератури, вони можуть бути використані в практичній діяльності словесників.

Використана література:

1. Булах І. Є., Мруга М. Р. Створюємо якісний тест: навчальний посібник / І. Є. Булах, М. Р. Мруга. – К.: Майстер-клас, 2006. – 160 с.
2. Дагаева О. Из истории педагогической диагностики [Текст] / О. Дагаева // Педагогическая диагностика. – № 5. – 2008. – С. 3-7.
3. Лукіна Т. О. Педагогічна діагностика: завдання, методи, інструменти [Текст] / Т. О. Лукіна; навчально-методичні матеріали. Модуль 10. – К.: Проект “Рівний доступ до якісної освіти”, 2008. – 59 с.
4. Мартиненко С. М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: монографія [Текст] / Світлана Миколаївна Мартиненко. – К.: КМПУ ім. М. П. Грінченка, 2008. – 434 с.
5. Улищенко В. В. Тематичне оцінювання. Українська література. 5 клас. – Х.: Весна, 2008. – 50 с.
6. Улищенко В. В. Тематичне оцінювання. Українська література. 6 клас. – Х.: Весна, 2008. – 50 с.
7. Українська література. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів (5-9 класи) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/main.php?query=education/average/new_pr

УЛИЩЕНКО В. В. Методи діагностики в обучении украинской литературе.

Статья посвящена методам диагностики: анкетированию, портфолио, тестированию. Автор обращает внимание на особенности построения анкет для учащихся 5-8 классов, составление портфолио, формулирование тестовых заданий.

Ключевые слова: диагностика, тестовое задание, анкета, портфолио, валидность.

ULISHCHENKO V. Methods of diagnosis in learning Ukrainian literature.

The article discusses the diagnostic methods: surveys, portfolio, testing. The author focuses on the features of questionnaire structure for students of the 5th-8th grades, the accumulation of creative, search, and research works for portfolio, test development features.

Keywords: diagnostics, a test, questionnaire, portfolio, validity.

Чепіль О. Є.

**Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка**

ФОРМУВАННЯ УМІННЯ РОЗВ'ЯЗУВАТИ ЖИТТЄВІ ПРОБЛЕМИ У ДІТЕЙ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ В SOS-KINDERDORF ГІНТЕРБРЮЛЬ

У статті узагальнено досвід роботи молодіжного будинку SOS-Kinderdorf Гінтербрюлю щодо підготовки молоді до самостійного дорослого життя, до розв'язання життєвих проблем. Доведено, що цей процес є особистісно зорієнтований до потреб кожної молоді